

ESKİ AHLAT KAZILARI

Prof. Dr. HALÛK KARAMAĞARALI

Selçuklular tarafından Anadolu'da ilk fethedilen şehirlerden biri olan Ahlat, batıya yapılan bütün Türk akınlarının olduğu gibi, Malazgird'e yürüyen Alparslan'ın da hareket üssü idi. Fakat, Ahlat sâdece askerî bir merkez olarak kalmamış, fethinden itibaren sür'atle îmar edilmiştir. Kaynaklarda "Kubbetu'l-İslâm" olarak anılan bu şehir, XIII. yüzyılda 4.5 x 11 km. ölçüsünde bir sâhayı kaplayan, devrin en büyük kültür ve medeniyet merkezlerinden biri olmuştu. Van Gölü havzasındaki pek çok anıt Ahlatlı mîmarlar tarafından yapıldığı gibi, Anadolu'nun muhtelif yerlerindeki en mühim âbide ve eserler de —başta Divriği Ulu Câmii ve Dâru's-Şifâsı olmak üzere— Ahlatlı mîmarların imzasını taşımaktadır. XII. yüzyıldan itibaren Doğu ve Batı Türkistan'dan gelen Türk oymakları ile dolan ve XIII. yüzyılda asgarî 300.000 nüfusu barındıran bu büyük ve zengin sanat merkezi istilâ, deprem ve heyelanlarla harap olmuş, boşalmış ve günümüze küçük ve sönük bir kasaba olarak gelmiştir. Ayakta kalabilen mezar taşları, bâzı anıt ve kalıntılar Eski Ahlat hakkında bir fikir ve kanaat vermeye kâfidir.

Büyük bir medeniyet merkezi olan bu Türk şehrini meydana çıkarmak irâdesi ile 25 yıl evvel başladığım kazılar, yeterli anlayış ve desteği göremediğim için çok ağır yürümüştü. Bugüne kadar, Orkun anıtları espirisindeki mezartaşlarından 100 kadarı dikkatle temizlenmiş, kataloglanmış ve büyük bir cilt hâlinde yayınlanmıştır. Ayrıca, mahallî olarak "Akıt" denilen tümülüs tarzında 10 mezar açılıp temizlenmiş; büyük bir deprem sonunda evleri yıkılan halkın barındığı muvakkat yerleşme yerleri bulunmuş ve dondurulmuştur. Bunlara paralel olarak —sondajların dışında— dört yerde kazı yapılmıştır. Bunlardan küçük bir hamam tamamen meydana çıkarılmış ve dondurulmuştur. Kale duvarlarının bir parçası ile büyük bir burç; mâhiyetini henüz tâyin edemediğimiz, sonraları bezir yağı imâlâhanesi olarak kullanılmış olan bir yapı; sıcaklık kısmında fısıkiyeli bir havuz bulunan bir çifte hamam ve kısmne iki katlı büyük bir zâviye binası 3-4 m. kalınlığındaki toprak ve moloz tabakası kaldırılarak

meydana çıkarılmıştır. Bu iki yapının kazısının gelecek yıl tamamlanacağı ümidindeyim. Yerine bir okul yapılmış bulunan Ulu Câmiin kazısına başlamak için yeni bir okul yapılmasını temin etmek ve okul yapıldıktan sonra da bürokratik engelleri aşmak için on yıldan fazla bir zaman uğraşmak gerekmiş ve nihâyet 1988 yazında Ulu Câmiin yerine yapılmış binayı yıktırmak ve enkazını kaldırarak kazıya başlamak mümkün olmuştur. Ulu Câmi Eski Ahlat'ın en yoğun yerinde bulunmaktadır. Burada birbirine bağlı bir çok yapı bir arada ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yapıların Ulu Câmiye bağlı bir külliyenin parçaları olması büyük bir ihtimal dahilindedir.

Kazılara ilâve olarak, Eski Ahlat'ın tesbit edebildiğimiz yapı ve kalıntılarını işlediğimiz bir haritası çıkarılmış; Ahlat'ta, ayakta kalan eserlerle Van Gölü çevresindeki Ahlatlı sanatkârların eserleri olan kümbetlerin büyük bir kısmının da tam rölöveleri yapılmıştır. Gelecek, yıl tamamlanacak olan bu rölöveler, bu eserler hakkındaki gerekli açıklamalarla, kazı mevsimi sonunda yayına hazır hâle getirilmiş olacaktır.